

Публічна бібліотека Збараської міської ради
Відділ інформації, реклами, удосконалення методики
та практики бібліотечної роботи

Голодомору сльози і МОГИЛИ...

Методико-бібліографічні матеріали

Збараж – 2023

Упорядник: В. Радовська, зав. відділом інформації,
реклами, удосконалення методики та практики бібліотечної
роботи

Комп'ютерний набір: В. Радовська

Відповідальна за випуск:

О. Бойко, директор

КУ «Публічна бібліотека Збараської міської
ради»

«Голодомору сльози і могили...» [Текст]: методико-бібліо-
графічні матеріали / Публічна бібліотека ЗМР, від. інформ., рек-
лами, удоскон., методики та практики бібл. роботи; упоряд. В. Ра-
довська. – Збараж: [б.в.], 2023. – 36 с.

Матеріал створено на основі аналізу та узагальнення
інформації з професійної періодики, бібліотечних сайтів, інших
ресурсів Інтернету.

Електронну версію видання можна переглянути на сайті Публічної
бібліотеки Збараської міської ради у розділі «Видання. Бібліотекаряю на
замітку» за посиланням: <http://zbarazh-library.com.ua/writen-expert.html>

© Відділ інформації, реклами, удосконалення методики та
практики бібліотечної роботи, 2023

© Бібліотека-філія для дітей КУ «Публічна бібліотека
Збараської міської ради», 2023

© Публічна бібліотека Збараської міської ради, 2023

Голодомор в Україні: говоримо сьогодні, пам'ятаємо завжди

Щороку в четверту суботу листопада Україна вшановує пам'ять жертв Голодомору 1932-1933 років і масових штучних голодів 1921-1923 і 1946-1947 років.

Голодомор – акт геноциду українського народу, здійснений керівництвом ВКП(б) та урядом СРСР у 1932-1933 роках, шляхом організації штучного масового голоду, що спричинив загибель мільйонів українців у сільській місцевості на території Української СРР та Кубані, де переважно більшість населення становили українці, з метою придушення українського національно-визвольного руху і фізичного знищення частини українських селян.

Через насильницьке вилучення продовольства, блокаду сіл та цілих районів, заборону виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресії щодо незгодних тоталітарна система створила для українців життєві умови, розраховані на їхнє фізичне знищення. Така політика режиму – злочин проти людяності, який відповідає Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду і покарання за нього.

Визнання Голодомору 1932-1933 років геноцидом Українського народу законодавчо закріплено Законом України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», ухваленим Верховною Радою України 28 листопада 2006 року.

Постановою Апеляційного суду Києва від 13 січня 2010 р. Й.Сталіна, В.Молотова, Л.Кагановича, П.Постишева, С.Косіора, В.Чубаря, М.Хатаєвича визнано винними в організації Голодомору.

Багато десятиліть у СРСР тема Голодомору перебувала під суворою заборонаю. Сталінський режим створив систему приховування правди про вбивство голодом мільйонів українців у 1932-1933 роках. Тодішнє керівництво СРСР блокувало будь-яку

інформацію про реальну ситуацію в Україні. Воно свідомо дезорієнтувало світову громадськість – мовляв, у них ніхто не голодує. Тим не менш, деякі західні журналісти, які побували в оточеній залізною завісою й охопленій голодом Україні, зуміли своїми публікаціями донести світові правду про злочин убивства там мільйонів людей.

ГОЛОДОМОР 1932-33 РОКІВ

ЗА ОЦІНКОЮ ІНСТИТУТУ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАН НАДСМЕРТНІСТЬ В УКРАЇНІ У 1933 РОЦІ СКЛАДА 3,9 МІЛЬЙОНА ЛЮДЕЙ І 600 ТИСЯЧ НЕНАРОДЖЕНИХ

ДЖЕРЕЛО: HARVARD UKRAINIAN RESEARCH INSTITUTE

У радянській Україні небезпечно було не тільки писати про штучний голод у пресі, листах до партійних «вождів» або ж родичам за кордон, але навіть у приватних щоденниках. Будь-який необережний запис міг зруйнувати життя, вилитися в десятиліття таборів ГУЛАГу. Та попри всі небезпеки були люди, які не могли замовчати цей злочин. Вони намагалися в різний спосіб розповісти та зберегти правду, донести її до світу.

Ми називаємо їх «*Людьми Правди*» та щорічно вшановуємо їх – за чесність і мужність. Ці Люди за сферою діяльності абсолютно

різні – від колгоспного сторожа на Харківщині до Президента Ради Ліги Націй. Але усіх їх об'єднує спільне прагнення – донести до суспільства правду про страшні злочини комуністичної влади.

Мета проведення в бібліотеках заходів з ушанування пам'яті загиблих від Голодомору:

- поглибити знання мешканців громади про Голодомор як геноциду Українського народу, його причини, перебіг і наслідки;
- акцентувати на тому, що Голодомор 1932-1933 років був наслідком не стихійного лиха, а спланованих системних заходів тоталітарного комуністичного режиму, був злочином геноциду;
- наголосити на сміливому чині Людей Правди та особливостях їх внеску у викриття злочинів комуністичного режиму;
- сприяти розвитку всіх видів інтелекту (академічному, практичному, креативному, емоційному й соціальному) як головної умови всебічного розвитку особистості, її самореалізації як громадянина України;
- виховувати почуття стурбованості долею невинних жертв тоталітарного режиму, навчати сприймати чужу біду та біль як свій власний;
- залучення учнівської молоді до меморіальних заходів із вшанування пам'яті жертв геноциду Українського народу – Голодомору 1932-1933 років в Україні, зокрема акції «Запали свічку».

Труп загиблого від голоду на вулиці. Центр Харкова, 1933 рік

Цього року ми знову вшануватимемо жертв сталінського геноциду в умовах повномасштабної війни Росії проти України. Через дев'ять десятиліть після Голодомору-геноциду проти українців знову застосовують геноцидні практики.

У нинішній війні Росія переслідує ту саму мету, що й під час

Голодомору 1932–1933 років – знищення української ідентичності та української нації. І тоді, і нині Росія намагається зламати волю українців до спротиву, кидає проти нас весь свій терористичний

арсенал. Сталін у ХХ столітті та Путін у ХХІ зробили вибір на користь геноцидів, бо інші методи упокорення українського народу не спрацювали.

Трагічні події та злочини, які розгортаються на наших очах, з усією наочністю демонструють: жива пам'ять надзвичайно важлива; ті, хто чинить злочини проти людства, мають бути засуджені світовою спільнотою, а жертви – вшановані.

Нашим спільним обов'язком є гідно вшанувати вбитих голодом жертв комуністичного режиму і передати пам'ять про трагедію наступним поколінням.

1933 рік для України став часом національної катастрофи, яка поставила націю на межу зникнення. Цей голод не був наслідком стихійного лиха, засухи або неврожаю, а став результатом цілеспрямованої політики комуністичного тоталітарного режиму. Насильницьким вилученням продовольства, блокадою сіл і цілих районів, забороною виїзду за межі України, згортанням сільської торгівлі та репресіями комуністи створили для українців умови, несумісні з життям, і тим самим здійснили масове вбивство голодом.

В умовах повномасштабної війни один із ключових способів вшанувати пам'ять убитих голодом – долучитися до акції *«Запали свічку»* та закликати українців по всьому світу і громадян інших країн засвітити вогники у вікнах як вияв скорботи за загиблими, віри в перемогу України й готовності докласти зусиль, щоб геноциди не повторювалися.

Оцінки кількості загиблих внаслідок Голодомору 1932-1933 років коливаються від 3 до 7 мільйонів жертв. Називаються й більші цифри. Радянський Союз намагався приховати правду про геноцид. У роки Голодомору західні уряди, прагнучи не погіршувати відносини з СРСР, воліли мовчати. Після Другої світової війни на міжнародному рівні було

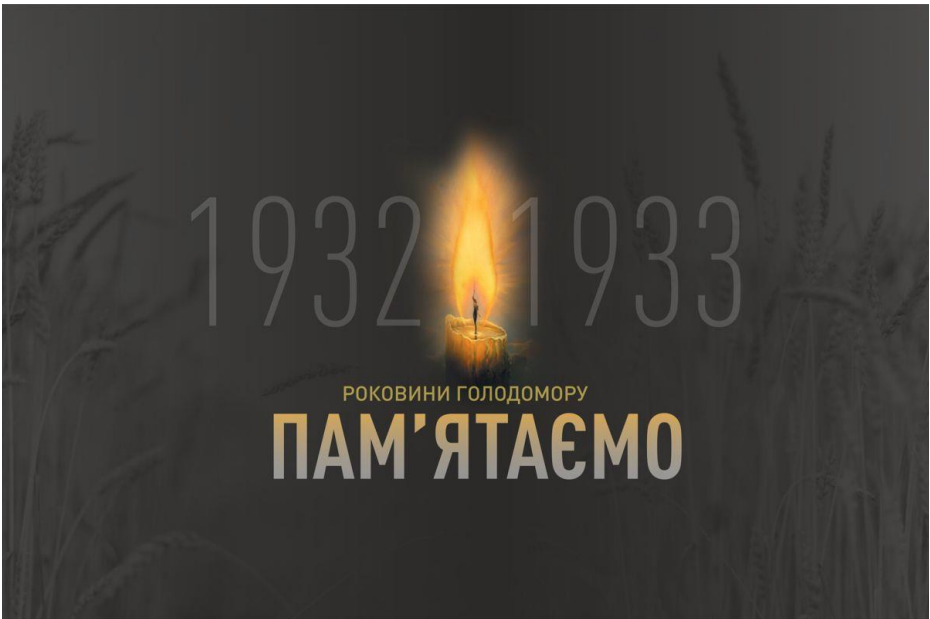

*Жахливі «женива» Голодомору 32-33 рр.
(Фото з сайту ukrinform.com.)*

засуджено нацизм, проте злочини радянського режиму, зокрема й Голодомор-геноцид українців, залишилися без належної та єдиної міжнародної оцінки навіть після розпаду Союзу. А ще через три десятиліття режим у Росії знову вдався і до геноцидних практик щодо українців, і до використання голоду як інструменту, щоб тиснути на міжнародну спільноту.

Наше сьогодення вчить: щоб слугувати запобіжником проти повторення трагедій і злочинів минулого, наша пам'ять має бути живою і чесною, а в ставленні до тих, хто вчиняє злочини проти людства, не повинно бути подвійних підходів.

Пам'ятаємо злочин сталінського геноциду та його жертв. Єднаємося, тому що єдність є запорукою нашої перемоги. Роз'єднаність і непорозуміння стали причиною втрати українцями власної держави у 1920-х, її окупації більшовиками і вчинення злочину геноциду. Але зараз Україна і світ – інші. Ми маємо власну державу та Збройні сили, підтримку світу, військову, фінансову, дипломатичну допомогу. І найголовніше – згуртованість народу. Тому ми вистоїмо й переможемо!

Всеукраїнська акція «Запали свічку»

В Україні є давній звичай – у пам'ять про померлу людину запалюють свічку. І щороку в Україні у четверту суботу листопада на пам'ять про тих людей, які померли з голоду, запалюють свічки о 16 годині. Україна схилиє голови у загальнонаціональній хвилині мовчання на знак вшанування всіх убитих голодом.

Опісля біля могил і меморіалів жертвам Голодомору 1932-1933 років, на центральних площах і вулицях міст і сіл України, на підвіконнях власних осель українці запалюють свічки і лампадки. О 16.00 прийдіть до меморіалу, пам'ятника чи хреста пам'яті жертв Голодомору у вашому місті чи селі, щоби вшанувати пам'ять убитих голодом. А із настанням темряви запаліть і поставте свічку на підвіконня так, щоб її було видно знадвору. Цей вогник символізуватиме нашу скорботу і пам'ять про мільйони загублених життів наших співвітчизників.

Назви книжкових виставок

Виставка – пам'ять «Під тинном діти голод зносять»

Виставка-досьє «Демографічні зміни України внаслідок Голодомору. Вплив на сьогодні»

Виставка-інсталяція «Голодні очі. Змарноване дитинство»

Виставка-інсталяція «Україна пам'ятає, світ визнає 32-33рр.»

Виставка-меморіал «Голодомор комуністичний геноцид в Україні»

Виставка-пам'ять «Україна 1932-1933. Геноцид голодом»

Виставка-пересторога «Голодомор в Україні: історія і пам'ять»

Виставка-реквієм «Стежини скорботи: голодомор в Україні»

Виставка-реквієм «У 33-м на земному пружі розп'ято мільйони без вини»

Виставка-роздум «Кривава ціна українського хліба»

Віртуальна виставка «Чорна дошка пам'яті»

Інформаційний стенд «Український народ: випробування голодом»

Книжкова виставка «Голодомор – помста за свободу»

Тематична полиця «Свічка пам'яті бринить сльозами»

Флетлей-виставка «Хлібна гільйотина»

Культурно-просвітницькі заходи у бібліотеці

Відеопрезентація «Розірваний круг життя. Монументальне мистецтво світу на знак вшанування жертв Голодомору в Україні»

Відео-реквієм «Реквієм за тими, що мали зватись гордо – українці!»

Година інформації «Скорботна свічка пам'яті святої»

Година історичних фактів «Табу на правду. Чому в СРСР забороняли говорити про Голодомор»

Година-реквієм «Голодний рік, як чорна птиця, над краєм змореним літав»

Година-реквієм «Голодомор не зламав»

Година-спомин «Зернятко надії»

Історична дискусія «Україна. Забута історія – Голодомор. Влада варта смерті»

Історична розвідка «Колективізація і Голодомор в Україні: події, факти, уроки»

Історичне розслідування «Голодомор очима свідків»

Історичний журнал «Голодомор як відповідь на селянські повстання»

Круглий стіл «Уроки Голодомору і сучасна Україна»

Літературний екскурс «Літопис Голготи України»

Літературно-музична композиція «З присвятою замордованим голодом...»

Меморіал-тайм «Голодна Україна плакала й стогнала»

Огляд літератури «Голодомор. Чому злочин став можливим»

Публіцистичний репортаж «Події, які змінили історію нашої країни»

Рекомендаційний список літератури «Колоски доречніші за квіти»

Урок пам'яті «З присвятою замордованим голодом...»

Усний журнал «Злочин влади – трагедія народу»

Читацька конференція «Перерване буття українського села»

Перелік художніх та документальних фільмів про Голодомор

Художні фільми:

1. «Голод-33», за мотивами роману Василя Барки «Жовтий князь», реж. О. Янчук, 1991, кіностудія імені О. Довженка, Україна;
2. «Поводир», реж. О. Санін, 2014, студія «Prontofilm», Україна;
3. «Маленьке життя», реж. О. Жовна, 2008, кінокомпанія «Група компаній Фокстрот», Україна;
4. «Ціна правди», реж. А. Голланд, 2019, кінокомпанія Film Produkcja (Польща), Studio Produkcujne Orka (Польща), Parkhurst (Канада), Кінороб (Film.ua Group) (Україна), Jones Boy Film (ВБ).

Документальні фільми:

1. «Жнива розпачу», реж. С.Новицький, Ю.Луговий, 1984, Канада;

2. **«Під знаком біди»**, реж. К.Крайній, 1990, «Київнаукфільм», Україна;
3. **«Українська ніч 33-го»**, у 4 частинах («Страх», «Жах», «Гільйотина», «Справа Грушевського»), реж. В.Георгієнко, 1994-1998, «Укртелефільм», Україна;
4. **«Час темряви»**, реж. С.Дудка, 2003, «Укртелефільм», Україна;
5. **«33-й. Свідчення очевидців»**, реж. М.Лактіонов-Стезенко, 1989, Українська студія хронікально-документальних фільмів, Об'єднання «Імпульс», Україна;
6. **«Голодомор. Україна, ХХ століття: Технологія геноциду»**, реж. В.Дерюгін, 2005, Фонд «Україна 3000», НТКУ, Україна;
7. **«Свіча Джеймса Ернеста Мейса»**, реж. Н.Сущева, 2008, агенція «Стожари», Україна;
8. **«Хлібна гільйотина»**, реж. І.Кобрин, 2008, студія «Телеком», Україна;
9. **«Живі»**, реж. С.Буковський, 2008, кіностудія «Листопад фільм», Україна;
10. **«Жорна»**, реж. Г.Гін, 2008, студія «МедіаПорт», Харків, Україна;
11. **«Закляття безпам'ятства. Голодомор 1932-33 років на Луганщині»**, реж. О.Крамаренко, 2009, Україна;
12. **«О горе, це ж гості до мене»**, реж. П.Фаренюк, 1989, Українська студія хронікально-документальних фільмів, Україна;
13. **«Великий голод»**, реж. Е.Лозовий, П.Овечкін, 2005, студія 1+1, Україна;
14. **«Незнаний голод»**, реж. Т.Гукало, 2003, кінокомпанія «Комітет дослідження українського Голодомору», Канада;
15. **«Україна. Забута історія – Голодомор. Влада варта смерті»**, реж. А. Романді, 2011, телеканал «Мега», Україна.

Година-реквієм «Голодний рік, як чорна птиця, над краєм змореним літав»

Мета: виховувати здатність кожної людини на скорботу і пам'ять про мільйони загублених життів співвітчизників, виховувати патріотів своєї держави, ознайомити учнів з трагічним минулим нашого народу; вчити дітей бережно ставитися до історії своєї країни, розкривати її як білі, так і чорні сторінки.

Категорія учасників: учні 7-9 класів.

Обладнання: на столі рушник, хліб, колоски, запалена свіча. На столі розгорнуто книжкову виставку «Не маємо права забути». Аудіо запис мелодії пісні О. Білозір «Свіча», аудіо запис метронома.

Хід заходу

Бібліотекар: Хіба словами можна передати той жах, який вражає свідомість? Ніколи не пізно говорити про ті страшні події Голодомору. Адже ця трагедія торкнулася сімей кожного із нас.

Звучить мелодія пісні «Свіча» О.Білозір

Чтець 1: ... історія нас горем вчить,
Щоб не забулось незабутнє.
Бо там, де пам'ять не мовчить,
Там щастям повниться майбутнє.

Чтець 2: ...Щоб у ранки і теплі, й холодні
Не ішли шикуватись хрести,
Щоб не плакали душі голодні,
Свічку-пам'ять свою захисти.

Чтець 1: ...Ніде нехай такого більш не буде!
Хай день новий життя несе нове.
Вклонілось низько сонцю й хлібу, люди!
В достатку Україна хай живе!

(Наталія Погребняк)

Бібліотекар: У роки Голодомору радянська влада наказала забирати у кожній хаті всю їжу до останньої крихти. Забирали все: пшеницю до останньої зернини, хліб, овочі, фрукти... не залишали нічого... Люди помирали від голоду, від хвороби водянки (пили лише воду, м'язи атрофувалися та набрякали), батьки боялися випускати дітей на вулиці, бо був поширений канібалізм.

Чтець 2: Це був геноцид – навмисне примусове знищення українського народу.

Чтець 1: Керманичем радянської влади, тим, хто стояв за цим страшним злочином, був Йосип Сталін та його прибічники.

Чтець 2: Уявіть, в роки Голодомору,
Щоби зберегти дитину хвору,
В Господа молили хоч скоринку,
Крихту хліба, щоб спасти дитинку.

Бібліотекар: До вашої уваги есе випускника Новоолександрівського НВК Ярового Андрія, створене під керівництвом учителя історії нашої школи Ярової Людмили Тихонівни про Голодомор на території наших сіл.

Чтець 1: *«Із спогадів про Голодомор 1932-1933 рр...»*

Назаренко Марія Василівна – жителька села Новий Кавказ. Рік народження 1924. В сім'ї було троє дітей: Марія, Роза та найменший Олександр. Батьки працювали в колгоспі, який нещодавно був створений. Біда прийшла в 1933 році... Неврожайний рік та ще й великі податки на зерно вимусили сім'ю віддати все державі. Родині з п'яти чоловік довелося харчуватися без куска хліба за рахунок залишків картоплі та буряків. Щоб не загинула корова і давала молоко, розкрили солом'яний дах із сараїв та половини хати. І так робив кожен житель. Корови були основними годувальницями, які врятували життя людей.

Чтець 2: Москаленко Ганна Прокопівна - жителька села Новоолександрівка. Рік народження 1925. Згадувала про тяжкі роки 1932-1933... В селі був голод, але в основному померлих не було. Їли юшку з буряка, мерзлої картоплі. Діти та люди набували дистрофічної форми. Багатодітним сім'ям в скрутному становищі допомагали в мізерній кількості продуктами німці-колоністи, які залишилися жити після їх розкуркулення. Від хвороби водянки помер хлопчик Яша...

Бібліотекар: Я знаю з розповідей селян, яких неймовірно тяжких зусиль коштувало посіяти навесні поля, але все було зроблено своєчасно. Люди були виснажені, але їм давало сил те, що це більше не повториться. Люди ще продовжували жити на траві та городині, про хліб намагалися не згадувати. І вже нічого казати про сміх, веселощі та жарти.

Чтець 1: Як можна було винести таке горе? Як можна владі так ставитися до своїх людей? Я не можу знайти слів, щоб висловити, чого заслуговують такі катівники! Це їхня совість і їх байдуже безвинно загублені життя мільйонів українців. Ми, нащадки, будемо їх осуджувати, поки живі.»

Чтець 2: На нашому столі майорить свіча, нехай у ваших душах залишиться її маленький вогник, як спомин про тих, кого сьогодні немає серед нас, хто помер страшною смертю, дай, Боже, щоб це ніколи більше не повторилось!

Бібліотекар: Хай світло від свічки у небо летить,
Хоча б одну душу зігріє в цю мить.
Щоб душа ця загублена спокій знайшла
І у вічність до Бога вона відійшла.

Чтець 1: Хвилиною мовчання пом'янемо усіх тих, хто поліг від страшного голоду 1932-1933 років.

Хвилина мовчання
(звучить метроном)

Бібліотекар: Пройдуть роки, минуть десятиліття, а трагедія 1933 року все одно хвилюватиме серця людей. І тих, кого вона зачепила своїм чорним крилом, і тих, хто народився після тих страшних років. Вона завжди буде об'єднувати всіх живих одним спогадом, одним сумом, однією надією.

Чтець 2: Озиратися в минуле треба кожному. Треба осмислити власне минуле, зрозуміти його, бо історія повторюється. І коли люди не зроблять сьогодні висновків, то вони будуть ходити по колу.

Чтець 1: Нині доля Батьківщини в руках Ваших батьків, завтра – у Ваших. Аби трагедії народу ніколи не повторилися необхідно, щоб Ваші руки були міцними, надійними, голови – світлими, а серця – благородними.

Бібліотекар: Цього року в четверту суботу листопада, о 16:00 долучіться разом із вашими батьками до акції «Запали свічку», щоби довести усьому світові, що ми пам'ятаємо та не маємо права забути всіх несправедливо загиблих у роки Голодомору 1932-1933 років...

Сценарій до Дня вшанування пам'яті жертв Голодомору «Ми не забуваємо вас...»

Обладнання: лампадки, «букет» із колосків і калини з чорною стрічкою, таблички з картону «1932» і «1933»

Виходять 4 діти з лампадками у руках

1 дитина: Ми тут, щоб сказати, що пам'ятаємо вас – тих, хто загинув у голодні 1932й та 1933й роки.

2 дитина: Ми тут, щоб сказати, що, незважаючи на довгі роки мовчання, Україна на повен голос заговорила про одну з найстрашніших трагедій в історії нашої Батьківщини - Голодомор

3 дитина: Ми тут, щоб сказати, що засуджуємо всіх тих, хто причетний до смерті мільйонів українців у стражденні голодні роки.

4 дитина: Ми тут, щоб сказати, що віримо, що страхіття Голодомору ніколи не повторяться ...

Виходить дівчина – Україна, у руках тримає «букет» із колосків і калини з чорною стрічкою, стає посередині:

Україна: Я- Україна, я – перлина світу,
Країна сонця, щедрості, тепла,
Родючі землі, люди працьовиті,
Здається, так би вік в добрі жила...
Та не судилось...Кровожерливі ординці
Стоптали кіньми всі мої поля,
І помиралі в муках українці,
Від злих катів стогнала вся земля...
Кати ці – 32й й 33й –
Нещадні і до старця, й до дитини,
Топтали рідний край в своїй кареті,
Поставили Вкраїну на коліна...

До дівчини – України з двох боків підходять по учневі із табличками «1932» та «1933», один із них забирає «букет». Україна присідає на коліна, закривши обличчя руками. Хлопці стоять біля неї.

Виходить дівчина – Пам'ять, підходить до хлопця і забирає букет

Пам'ять: Я – Пам'ять, я – не вбита, я – жива,
Я буду завжди жити у серцях,
До Господа летять мої слова,
Із душ невинних витягаю цвях.
Я – Пам'ять, і мене не зруйнувати,
Я – незнищенна, і безсмертна я,
Молитвою я відчиняю грати –
До Бога йде замучене дитя...
Я – Пам'ять, і мене не вбити,
Пересторога для нащадків я,
Не забувати і не повторити –
Найголовніша місія моя...

Дівчина – Пам'ять підводить із колін дівчину – Україну і віддає їй «букет».

Виходить учитель:

Бібліотекар: Зронить сльозу. Бо ми не мали сліз.
Заплачте разом, а не наодинці...
Зронить сльозу за тими, хто не зріс,
Що мали зватись гордо – українці.
Заплачте, затужить, заголосить,
Померлі люди стогнуть з тої днини
Й благають: українці, донесить
Стражденний біль голодної країни.
Згадайте нас, бо ми колись жили,
Зронить сльозу – і хай не гасне свічка,
Ми в цій землі житами проросли,
Щоб голоду не знали люди вічно...

*Звучить пісня-реквієм «Свіча» (сл. Б. Стельмаха,
муз. М. Скорика)*

- 1 дитина:** На вікні свіча миготіла,
Кривді з-за плеча тріпотіла,
До правди летіла,
Там, де рідний край, де Україну
Голоду нагай шмагав до згину
Не день, не годину...
- 2 дитина:** Вогником свіча повівала,
Мати дитинча сповивала,
Пісні гомоніла
Про гірку біду, недолю голу,
Про чужу орду кривавочолу,
Бодай скам'яніла...
- 3 дитина:** На вікні свіча догасала,
Мати дитинча колисала –
Не в колисці, ні,
Не в колисці, але у труні...
Мертві по ровах – їх мільйони,
По німих церквах стогнуть дзвони,
Хто ж то Україні, Боже, нині допоможе?
- 4 дитина:** На вікні свічі не задути,
Скарги і плачі досі чути –
Усе люди тямлять,
Досі жаль до сліз тих, що не в пору
Їх потяг укис Голодомору,

Тож вічна їм пам'ять...
На вікні свіча миготіла...

Бібліотекар: Прошу вшанувати всіх, хто загинув у голодні роки, хвилиною мовчання. Прошу покласти лампадки до пам'ятника жертвам Голодомору.

(Джерело: <https://naurok.com.ua/scenariy-do-dnya-vshanutannya-pam-yati-zherty-golodomoru-254583.html>)

Година пам'яті «Ми не забуваємо вас...»

Чтець 1: В руках , що виростили хліб.
Не залишили і зернини
Ні, рід наш в горі не осліп-
Ти все згадаєш , Україно!
Згадай усе ти , щоб воздять
Близьким і дальнім людоморам.
.... хоч радість легше пам'ятать.
Та треба пам'ятать і горе.

Бібліотекар: Щороку Україна прихилиє голову перед мільйонами Жертв Голодоморів, перед тими страждальцями, могили яких розкидані по садках, балках, дворах, узбіччях доріг та на цвинтарях, де насипані великі могили або колективні.

Чтець 2: Голодомор мовою фактів:
Липень 1932 р. – влада ухвалила завідомо нереальні до виконання плани хлібозаготівель. Того року урожай хліба був гарний, але надійшло розпорядження, що хліб роздали незаконно. Почали збирати з домівок усе, що знаходили. Шукали хліб усюди – розривали підлоги, печі, розкидали скирти соломи. Поступово насувався голод. Люди ходили по стерні, шукали нірки мишей, розкопували їх, і коли знаходили хоча би жменьку зерна – це було велике щастя.

Чтець 1: Серпень 1932р. – ухвалено так званий закон «Про 5 колосків», за яким засуджували навіть дітей, які збирали колоски пшениці на полях.

Чтець 2: Листопад 1932р.- запроваджено натуральні штрафи, що означало вилучення всіх харчів у селян. в Україні запроваджують систему «чорних дощок». Занесення на «чорні дошки» колгоспів,

сіл і цілих районів означало їх повну ізоляцію, вилучення всього продовольства.

Чтець 1: Грудень 1932р. – примусово вивезено із колгоспів усі фонди, зокрема насіннєві.

Блокада мешканців окремих територій на всій Україні.

Чтець 2: Січень 1933р. – заборонено виїзд за межі України і Кубані в той час переважно заселеної українцями.

Влада продовжувала вивозити зерно закордон.

Чтець 1: Найстрашніше почалося навесні 1933 року. Закінчилися всі крихти зерна, з'явилися перші померлі від голоду. Люди їли все, що можливо було жувати. Варили цвіт акації, зелену лободу змішували з товченими качанами кукурудзи, і щасливим був той, хто міг додати жменьку висівок. Від такої їжі пухли ноги, тріскалася шкіра.

Чтець 2: Пішла біда торбиною

По всій Україні,

Несла вона заплакана

Очі свої сині.

Ішла вона дорогами босими ногами.

Дать поїсти б біді хліба –

Нехай сяде з нами.

Перегляд відео «Ти приніс мені яблуко»

Чтець 1: Запалимо свічки, помолимось в скорботі,

За тих невинних жертв Голодомору днів,

Шануймо рідний край і хліб, що кров'ю – потом

Вирощує народ, щоб кожен ситно жив.

Вшануймо хвилиною мовчання жертв Голодоморів

(Хвилина мовчання).

Бібліотекар: Ми повинні знати правду минулого не заради людської цікавості, а заради щасливого майбутнього. Україна пам'ятає! Світ знає. Пам'ятає...Поважайте...Шануйте...Саме ви, майбутнє нашої держави! Ніколи не допустить повторення.....

(Джерело: <https://naurok.com.ua/scenariy-do-dnya-pam-yati-zhertv-golodomoriv-269365.html>)

Сценарій до дня пам'яті жертв Голодомору

Починають помірковано бити дзвони.

*Дівчина запалює свічку біля образу Матері Божої і прикріплює
незабудку на карту України.*

1-й ведучий: Розпочинаємо реквієм, приурочений роковинам пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років.

Дзвін б'є сильніше.

1-й читець: Відкрийтеся, небеса!

Зійдіть на землю

Всі українські села, присілки та хутори,

Повстаньте всі, кому сказали: вмири!

Засяйте над планетою, невинні душі!

Зійдіть на води й суші,

Збудуйте пам'яті невивисний собор!

Це тридцять другий рік.

Це тридцять третій рік.

Голодомор. Голодомор. Голодомор.

2-й читець: Пам'яті тих, хто не пережив

тридцять третього.

Пекельні цифри та слова

У серце б'ють, неначе молот.

Немов прокляття, ожива

Рік тридцять третій... Голод... Голод.

3-й читець: У люті сталінській страшній

Тінь смерті шастала по стінах.

Сім мільйонів (Боже мій)

Недолічилась Україна.

4-й читець: Напевно, з витоків життя

Не знав мій край, хоч як боліло,

Щоб мати та своє дитя –

Промовить навіть страшно – з'їла,

А батько потопив синів,

Щоб на очах не помирили...

Той жах в сльозині посинів –

Зітер фанфарні ідеали.

5-й читець: Великий голод – вічний гріх

З лихої прихоті й сваволі...

Той рік на нашу долю ліг,

Мов згусток кров'янистий болю.
В історії ж пером швидким
Писались гімни і хорали,
А ці пекучі сторінки
Підкупно так повикидали.

6-й читець: В руках, що виростили хліб,
Не залишили і зернину...
Ні, рід наш в горі не осліп.
Ми все згадаєм, Україно.
Згадаєм все, щоби воздять
Близьким і дальнім людоморам.
... Хоч радість легше пам'ятать,
Та треба пам'ятать і горе.

2-й ведучий: Прах семи мільйонів стукає в наші серця. Їх ніхто не судив, а отже, ніхто не реабілітує. Ніхто, крім нас із вами, їхніх співвітчизників, нащадків і довічних боржників.

1-й ведучий: У день роковин Голодомору 1932-1933 років потрібна справжня, прилюдна, поіменна реабілітація мільйонів українських селян, замучених голодом і репресованих сталінською деспотією. Ми повинні знати їхні імена. Домагатися, щоб жили вони в пам'яті і в пам'ятниках.

2-й ведучий: Нам, сьогоднішньому поколінню, необхідно розібратися в багатьох ганебних явищах нашої історії. Мертві не скажуть. Нічого не додадуть до того, що вони сказали. Сказати повинні живі – ми з вами. Мусимо сказати за тих, хто не вижив.

1-й ведучий: Нинішні проблеми і нещастя закладені ж бо не колись, а саме в ті трагічні роки. Важко повертати українському народу духовне здоров'я, жадане й драматичне його очищення, радісне й гірке його воскресіння. Надто багато позаду могил. І надто великі втрати.

7 -й читець: То був страшний, навмисний голод.
Стріла була така нищівна,
Щоби згромадити стодолу
Колгоспної катівні.
То був страшний, навмисний злочин.
Такого ще земля не знала!
Закрили Україні очі
І душу міцно зав'язали.

Сліпу пустили старцювати.
Луна ще й досі в оболонях.
Здичавіла українська хата
На березі своїх агоній.

Звучить «Реквієм»

2-й ведучий: Страшним і невимовним болем підступно вповзало в душі і мозок людей невідоме до цих пір чуже слово «колективізація».

1-й ведучий: Слово те прийшло в хату не саме, за ним шикувалася довга шеренга слів-чужинців, які несли із собою нечуване приниження для працюючого українського селянина, чорну несправедливість, насильство і смерть: «мобілізація», «реквізиція», «агітація», «розкуркулення», «ліквідація».

Виходять учні з плакатами.

2-й ведучий: Ці слова, ніби нещадний батіг, шмагав по спині селянина, наводючи жах, на безборонне українське село. Учораšní заможні селяни стали прохачами і жебраками. Багаті – старцюватиме! Співучі – затужите! Горді – впадете на коліна! І пішов голод Україною.

Через сцену проходять люди-мішечники.

1-й ведучий: І побрели по шляхах України “мішечники” з торбами, сподіваючись десь у світах знайти порятунок собі й своїм опухлим з голоду дітям.

2-й ведучий: Тим часом із сіл принаряджені прапорами тягнулись потоки червоних валок, які вивозили в центр Російської імперії хліб, виметений до зернини із українських селянських комор.

1-й ведучий: У той час вождь усіх народів Сталін метикував “якби-то поставити остаточну крапку над українським майбутнім, остаточний хрест над могилою нашої нації”. Йому не потрібні були волелюбні й господарські українці.

2-й ведучий: Виробляв технологію небаченого в світі геноциду доби завоювання чорноземних земель своїми постановами і розпорядженнями: уряд під його керівництвом. Ось далеко неповний перелік тих документів, що набрали чинності за якихось кілька останніх місяців 1932-1933 років, виданих Сталіним.

1-й ведучий: Серпень 1932 року прийнято так званий закон «Про 5 колосків», за яким засуджували навіть дітей, які збирали колоски пшениці на полях.

2-й ведучий: 24 листопада – Постанова РНК про штрафи за невиконання хлібоздачі.

1-й ведучий: 26 листопада – Наказ наркома юстиції про застосування репресій.

2-й ведучий: 24 грудня – Лист ЦК про вивезення в 5-денний термін усього без винятку наявного колгоспного зерна.

1-й ведучий: Січень 1933 рік. Заборонено виїзд за межі України. Відповідно до директиви Сталіна територія України й Кубані, на той час переважно заселеної українцями, була оточена збройними загонами для блокування виїзду селян “За хлібом” в інші регіони. Таких заходів більше ніде, окрім України, не застосовували.

Звучить «Реквієм».

8-й читець: Голодний рік. Голодний день.

Іде – не йде, повзе по мертвих,
І, хвалити Бога, – хоч повзе,
Весняний дух живий – не спертий.
До сонця зводить все живе.
І воно молиться, і плаче,
Радіє сонцю і воді.
Якби він знав, коли б побачив –
Сини ростуть на лободі,
Сини Радянської держави!
Та знає вождь, усе він зна...
У вус всміхається лукаво:
В Москві весна, його весна!
В селі весна повзе на ліктях,
Повзе по мертвих і живих.
В долині сонце ловлять діти,
Що дзвінко капає із стріх,
І п'ють опухлими вустами
Оту живицю молоду,
Їм жить і жить, та над полями
Знов ворон каркає біду.
Забрали тих, хто із комори
Пашню останню вимітав,
Хто ще активним був учора –
Сьогодні ворогом вже став.
Голодний рік. Жорстокий світе,
Дай хоч надію для живих!

Весну і сонце ловлять діти,
Що дзвінко скапує із стріх.

2-й ведучий: У той час, як від голоду вмирили мільйони українців, комуністична влада продовжувала вивозити зерно за кордон. Голодомор був не стихійним лихом, а рукотворним актом, страшним злочином комуністичного режиму проти українського народу.

1-й ведучий: По станціям, по редакціям, по бюро урядів цокотять машинки, вистрочують статистики, видають накази, вистрочують нервово: «Хліба, давай хліба!» Україна дала вам хліба...! Україна корчиться з голоду, обливається потом, рие свій чорнозем і видирає з землі хліб.

2-й ведучий: Постанов і розпоряджень такого і подібного змісту було видано за 1932-1933 роки безліч. Усі вони були скеровані на знищення українського села.

1-й ведучий: Командно-адміністративний стиль роботи радянської влади, масові репресії трудівників села вели до голоду і холоду, вимирання людей цілими родинами і селами. Тюрми були переповнені в'язнями, які чинили опір владі.

2-й ведучий: За короткий час надзвичайні комісії під керівництвом Косіора, Кагановича, Молотова, Постишева викачали з селян всі запаси – продовольчий, фуражний і насіннєвий. Такий розбій, свідомо спрямований на фізичне знищення селянства, називався розкуркулюванням.

1-й ведучий: До весни того страшного 1933 року село виживало за рахунок власного господарства. Харчувались овочами і фруктами, зібраними на власних горах. А навесні почався голод.

2-й ведучий: Щоб вижити, їли абсолютно все: траву, собак і котів, ховрахів і мишей, їжаків і жаб, ловили горобців і голубів, розривали навіть скотомогильники.

1-й ведучий: На шляхах між селами лежали трупи. Йшла людина, впала і вмерла. Мертвих було дуже багато. По селах їздили підводи і збирали трупи. Нерідко, щоб не вертатися вдруге до тієї ж самої хати, на підводи клали ще живих людей, вивозили до ями і кидали разом з мертвими.

Хрестів над ними не ставили – не встигали. До цвинтарних книг імен не вносили – у живих не було сил.

2-й ведучий: Жахлива і вражаюча статистика тих часів. В Україні щохвилини вмирало голодною смертю 17 людей, за годину – 1000, за добу – 24 тисячі.

Без війни, без вини – отак одним махом мільйони людських життів пішли на той світ. А скільки їх було насправді?!

1-й ведучий: Ми з болем говоримо сьогодні про генофонд українського народу. Генофонд – нове слово в нашому суспільному вжитку. І щоб легше було осягнути, що за ним стоїть, ми питаємо себе: що ж забрали із собою в могилу ці мільйони великомучеників голодного року?

2-й ведучий: Вони забрали в могилу найкоштовніше, що є в нації, – гени розуму, здоров'я, досконалості фізичної і розумової, гени милосердя і справедливості, людяності й відваги.

Дві шеренги дітей заходять в зал зі свічками і стають у вигляді хреста.

1-й ведучий: Запалімо поминальні свічки. Нехай кожен із нас торкнеться пам'яттю цього священного вогню – частини вічного, а світло цих свічок хай буде нашою даниною тим, хто навечно пішов від нас.

2-й ведучий: Нехай дзвони пам'яті упокоять їх страдницькі душі. Пом'янімо їх хвилиною мовчання. (Дзвонять дзвони).

Хвилина мовчання

1-й ведучий: 28 листопада 2006 року за ініціативи Президента України Віктора Ющенка Верховна Рада прийняла закон “Про Голодомор 1932-1933 років в Україні”, яким Голодомор визнано геноцидом українського народу.

2-й ведучий: На сьогодні і європейська спільнота, і багато країн світу визнали Голодомор злочином проти українського народу.

1-й ведучий: Кому язик повертається казати, що Голодомору не було, хто дозволяє брехати у вічі правди та історії на могилах мільйонів жертв страшного геноциду українського народу?!

Виходить дівчина в образі України. Читає вірш В. Симоненка

«Де зараз ви, кати мого народу?»

Де зараз ви, кати мого народу?

Де велич ваша, сила ваша де?

На ясні зорі і на тихі води

Вже чорна ваша злоба не впаде.

Народ росте, і множитья, і діє

Без ваших нагаїв і палаша.

Під сонцем вічності древніє й молодіє
Його жорстока й лагідна душа.
Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Поцезнуть всі перевертні й прибудуди,
І орди завойовників-заброд!

2-й ведучий: Дай, Боже, щоб надалі такі трагедії не ставали реальністю, щоб пам'ять про голод залишилася тільки пам'яттю, щоб Україна посіла гідне місце серед інших народів, “як домовитий хазяїн в своїй хаті і на своєму полі”.

1-й ведучий: Україно! В тебе сил доволі,
Щоб засісти у народів колі,
А не злиднем при чужім столі!
Україно, в тебе стільки сили,
Що й останній витримаєш бій,
Що й сама із власної могили
Вийдеш, як Учитель Твій.

Звучить пісня «Боже Великий, Єдиний».

(Джерело: <https://vseosvita.ua/library/scenarij-do-dna-pamati-zertv-golodomoru-203375.html>)

Меморіал-тайм «500 днів смерті»

Демонструється ролик про природу рідного краю.

Тобі подякувати, земле, треба.
Що ти відкрила день оцей мені:
Великий світ увесь і чисте небо,
І плин Дніпра в зеленій даліні,
І силуети літаків над бором,
І відблиск світла в стиглих колосках,
Все те, що можна охопити зором,
І те, що можу бачити в думках.

(В. Ткаченко)

Бібліотекар: Яка багата українська земля, її лани, річки, простори. Як могло статися, що такою важкою і трагічною для українського народу була перша половина ХХ століття. І однією з таких сторінок цього часу був голод 1932-1933 років.

Так. Сьогодні ми насолоджуємося, бачачи увесь великий світ і чисте небо. А чи завжди було так???

Багатовікова історія українського народу – це, насамперед, літопис життя і смерті народу-великомученика, на долю якого було досить лиха.

Голод – це завжди жах, страждання. Боже мій, в Україні довелося пережити тричі таке страхіття. Так. Це були страшні роки, які принесли стільки горя. Люди змушені були пройти через знущання з боку влади, зраду близьких, злиденність та постійний страх. Занадто багато випробувань випало на їх долю.

Смерть однієї людини – це трагедія, а смерть тисяч або мільйонів – це вже жалива статистика.

У цьому році в Україні відзначається 75-річчя вшанування пам'яті жертв голодомору – найтяжчого злочину проти людства, спланованого і реалізованого керівництвом Радянського Союзу проти українських селян, проти України.

Чтець 1: Хоч би світало мамо, хліба!

Підвівся батько... замовчи!
Коло вогню в вагони збились
І мруть голодні втікачі.
І дим їм очі виїдає,
Мороз проходить аж в кістки.
А за вагоном крик і гомін,
Обмін, торгівля і свистки.
В лахмітті, в скорбі, у болячках
Зігнулась мати. В щось дитя
Їм жить і жить, та над полями
Уткнула, та й все: нумо спати –
Навік заснуло б ти життя!
Прийшли сюди, а голо з нами,
Й нема людей поміж людей.
Ти чув!.. Недавно десь тут жінка
Зварила двох свої дітей!!!....
Одскочив батько: – Божевільна!
Мовчи! Мовчи! Для чого це? –
Схопилась мати й закричала,
А батько плюнув їй в лице.

Демонстрація відеоролика «Архівні фото голодомору 30-х років»

Бібліотекар: Коли дослідники говорять про голодомор 30-х років, то мається на увазі період з квітня 1932 по листопад 1933 рр. Саме за ці 17 місяців, тобто, приблизно за 500 днів, в Україні загинули мільйони людей.

Пік голодомору прийшовся на весну 1933 року. В Україні тоді вмирало 17 людей щохвилини, 1000 – щогодини, майже 25 000 – щодня.

Найбільше постраждали від голоду Полтавська, Харківська, Сумська, Черкаська, Київська, Житомирські області. На них припадає 52,8% загиблих. Смертність населення тут перевищувала середній рівень у 8-9 і більше разів.

У Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській – рівень смертності був вищий у 5-6 разів. У Донбасі – 3-4 рази. Фактично голод охопив весь Центр, Південь, Північ, Схід сучасної України. В таких же масштабах голод спостерігався у тих районах Кубані, Північного Кавказу та Поволжя, де жили українці.

Дослідники називають різні цифри загиблих під час голодомору: 5,7,9 та 10 мільйонів. Але, в будь-якому випадку, мова йде про МІЛЬЙОНИ безневинних жертв.

Чтець 2: Скорботна мати ішла поволі,
Туди, де зріло колосся в полі!
Несла на грудях дитя, мов птаху,
Мов стебла, руки син простягає,
І хліба в мами все благає.
Але благання свого пташеняти
Уже не чує стражденна мати,
Згасла тихо біля дитяти.
Проснися, нене, проснися, нене!
Дозріло жито твоє зелене.
Голодомори, голодомори,
Все до зернини взяли з комори,
Взяли з комори все до зернини,
Все д зернини в нььки й дитини,
В нььки й дитини із України.

(В. Забаштанський).

Бібліотекар: Перші друковані праці про український голодомор 1932-1933 років з'явилися за кордоном лише в середині 80-х років минулого століття. Одним із перших іноземців, який почав збирати матеріали про цю трагедію, був американський дослідник Джейс

Мейс, тепер професор політології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Наприкінці 1986 року вийшла з друку широковідома праця англійського дипломата та історика Роберта Конквеста «Жнива скорботи» Радянська колективізація і голодомор», яка написана на багатому фактичному матеріалі, де висвітлено жахи українського голодомору.

Велику документальну працю, в якій зібрані раніше заборонені і окремі таємні матеріали про велику трагедію українського народу, під назвою «33-й: голод. Народна книга-меморіал» підготували автори-упорядники Л. Коваленко і В. Маняк. Цю працю вони присвятили «пам'яті мільйонів українських сіл і хуторів, які щезли з лиця землі після найбільшої з трагедій ХХ століття.

Чтець 3: Цей сніг, як сон, прийшов – розтане.

Здимить і хмару перейде... Весна.

Село лежить в тумані. Голодний рік.

Голодний день.

Їде – не йде, повзе по мертвих.

Ї хвалити Бога, хоч повзе.

Весняний дух живий! –

До сонця зводить все живе.

Ї воно і молиться, і плаче.

Ї радіє сонцю і воді.

Якби він знав, коли б побачив, —

Сини ростуть на лободі.

Сини Радянської держави!

Та знає вождь, усе він зна...

І вус всміхається лукаво:

В Москві весна. Його весна!

В селі весна повзе на ліктях,

Повзе по мертвих і живих.

В долоні сонце ловлять діти,

Що дзвінко капає зі стріх.

І п'ють опухлими вустами

Оту живицю молоду.

Знов ворон каркає біду

Забрали тих, хто із комори

пашню останню вимітав,

Хто ще активним був учора, —

Сьогодні ворогом ставав!
Голодний рік. Жорстокий світе.
Дай хоч надію для живих.
Весна І сонце ловлять діти,
Що дзвінко скапує із стріх.

(М. Будлянський)

Бібліотекар: Що ж стало причиною такої трагедії? Політика сталінського режиму щодо українців як нації і, зокрема, щодо селян як класу. Головною метою організації штучного голоду був підірив соціальної бази опору українців проти комуністичної влади та забезпечення тотального контролю з боку держави та всіма верствами населення.

У радянській Україні голодомор 1932-1933 років офіційно визнали лише в 1988 році на спеціальному засіданні ЦК Компартії України, але пояснювався він неврожаєм. 1988 р. Політбюро дозволили видання перших документів про голодомор. У роки незалежності (1993 р.) на офіційному рівні відбулося вшанування загиблих. 15 травня 2003 року Верховна Рада України в офіційному зверненні до народу України визнала голодомор 1932-1933 рр. актом геноциду.

Голод 1932-1933 рр. став для українців тим, чим був голокост для євреїв і різанина 1915 р. для вірменів. Як трагедія, масштаби якої неможливо збагнути, голод травмував націю, залишивши на її тілі глибокі соціальні, психологічні та демографічні шрами, які вона носить до сьогодні. Коли ми усвідомимо, що було з нами колись, то зможемо не допустити можливих повторень у майбутньому, яке будуватимемо разом.

(Джерело: <https://scenarij.pp.ua/hodyn-pam-iati-i-skorboty-ukrainskyy-holodomor-32-33-rokiv/>)

Список використаних джерел

1. *«Вогонь скорботи в серці на віки!»* [Електронний ресурс]: сценарій мітингу-реквієму до Дня пам'яті жертв Голодомору / Херсонський обласний Палац культури // Просвіта Херсонщини. – Електрон. текстові дані. – [Україна], 2007-2023 – Режим доступу: <http://prosvita-ks.co.ua/vogon-skorboty-v-serci-na-viky-scenariy-mityngu-rekviyemu-do-dnya-pamyati-zhertv-golodomoru>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
2. *«Голодомор – 1932-1933 років – біль серця всієї України»* [Електронний ресурс]: виховний захід // Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/11/gm.pdf>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
3. *«Голодомор: зернятко надії»* [Електронний ресурс]: інтерактивний урок пам'яті // Класна оцінка. Освітній портал. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2009-2023. – Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/golodomor-zernyatko-nadiyi---interaktivnii-urok-pa.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
4. *«Людської пам'яті мости...» (до Дня пам'яті жертв Голодомору)* [Електронний ресурс]: сценарій заходу // Ковтунівський навчально-виховний комплекс Золотоніської районної ради Черкаської області. – Електрон. текстові дані. – [Україна], 2009. – Режим доступу: http://kovtuny.net.ua/school/to_the_teachers/directory_of_files/extracurricular-activity/scenarij-zaxodu-lyudsko%D1%97-pamyati-mosti-do-dnya-pamyati-zhertv-golodomoru/, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
5. *«Пам'ять вічна...»* [Електронний ресурс]: сценарій загальношкільної лінійки присвяченої пам'яті жертв голодоморів / підгот. В. Кулінська // Ерудит.нет. –

- Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: <https://erudyt.net/vixovni-zaxodi/holodomor/stsenariji-do-dnya-pamyati-zhertv-holodomoru-pamyat-vichna.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
6. **10 фактів про Голодомор** [Електронний ресурс] // BBC. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/science/2013/11/131120_holodomor_10_facts_ko, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 6.10.2023.
7. **5 важливих фактів про Голодомор в Україні** [Електронний ресурс] // Твоє місто. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/5_vazhlyvyh_faktiv_pro_golodomor_v_ukraini_67397.html, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. рос. – Опис зроблено: 6.10.2023.
8. **Баковецька, О. Голодомор 1932-33 років – регіональний аспект (на матеріалах Баштанського району Миколаївської області)** [Електронний ресурс] / О. Баковецька // Політологія. Бібліотека. – Електрон. текстові дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4797.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. рос. – Опис зроблено: 7.10.2023.
9. **Визнання в світі Голодомору актом геноциду** [Електронний ресурс] // Меморіал жертв Голодомору. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: <http://memorialholodomor.org.ua/holodomor/genocide/act>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр., рос., англ. – Опис зроблено: 5.10.2023.
10. **Голодомор 1932-1933 років** [Електронний ресурс]: повний урок // Edufuture.biz. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2008-2023. – Режим доступу: http://edufuture.biz/index.php?title=%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_1932-1933_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2.%

- [D0%9F%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA](#), вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
11. *Голодомор 1932-1933 рр.* [Електронний ресурс] // Історія України. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2010-2023. – Режим доступу: <https://histua.com/istoriya-ukraini/novitnij-chas/golodomor-1932-1933>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. рос. – Опис зроблено: 6.10.2023.
12. *Голодомор 1932-1933 рр.* [Електронний ресурс] // Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору». – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2013. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1919-1939/ussr/srsr5/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр., рос., англ. – Опис зроблено: 6.10.2023.
13. *Голодомор 1932—1933 рр. в Україні, його причини та наслідки* [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – Електрон. текстові дані. – [Україна], 2010-2023. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/16320716/istoriya/golodomor-1932-1933-ukrayini-yogo-prichini-naslidki>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 6.10.2023.
14. *Голодомор 1932-1933: що ми знаємо про цю трагедію* [Електронний ресурс] // Znaj.ua. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2015-2023. – Режим доступу: <https://znaj.ua/history/golodomor-1932-1933-sho-my-znayemo-pro-cyu-tragediyu>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр., рос. – Опис зроблено: 25.10.2023.
15. *Голодомор 1932-33 років – найбільша історична катастрофа України ХХ ст.* [Електронний ресурс] // UaModna. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/golodomor-1932-33-rokiv-naybiljsha-istorychna-katastrofa-ukrayiny-hh-st/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 6.10.2023.

16. **Голодомор 1932-33 років охоплює понад 22 мільйони людей – Марочко** [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2010-2023. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25177426.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 6.10.2023.
17. **Голодомор 1932-33 років: цифри та факти** [Електронний ресурс] // Посольство України в Канаді. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2012. – Режим доступу: <https://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/holodomor-remembrance/holodomor-numbers-facts>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 5.10.2023.
18. **Голодомор в Україні (1932—1933)** [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_\(1932%E2%80%941933\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_(1932%E2%80%941933)), вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 6.10.2023.
19. **Голодомор в Україні 1932-1933: найстрашніші факти** [Електронний ресурс] // Znaj.ua. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2015-2023. – Режим доступу: <https://znaj.ua/society/golodomor-v-ukrayini-1932-1933-najstrashnishi-fakty>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр., рос. – Опис зроблено: 5.10.2023.
20. **Жах голоду: заборонені фото Голодомору 1932-1933 років в Україні** [Електронний ресурс] // Politeka. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2014-2023. – Режим доступу: <https://politeka.net/ua/news/541848-uzhas-goloda-zapreshhennye-foto-golodomora-1932-1933-v-ukraine/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 5.10.2023.
21. **Збірник сценаріїв** [Електронний ресурс] / підгот. М.І. Писарчук // Тербовлянська центральна районна бібліотека. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. –

- Режим доступу: <http://www.terebovlia-biblioteka.edukit.te.ua/Files/%D0%91%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80.pdf>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
- 22. Іванович, Г.М. Схилимо голови в скорботі... Присвячується жертвам Голодомору 1932-1933 рр.** [Електронний ресурс]: [сценарій] // Шкільне життя. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2012-2023. – Режим доступу: <https://www.schoollife.org.ua/892-2018/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
- 23. Найстрашніший злочин в історії людства – Голодомор. 85 – трагічному тридцять другому** [Електронний ресурс]: метод.-бібліограф. поради // Збараз. централіз. бібл. система. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: <http://zbarazh-library.com.ua/writen/expert/golodomor.pdf>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Аналог друк. вид. (*Найстрашніший злочин в історії людства – Голодомор. 85 – трагічному тридцять другому*: метод.-бібліогр. поради / Збараз. централіз. бібл. система, метод.-бібліогр. від.; уклад. Л. Буряк. – Збараж: [б.в.], 2017. – 20 с.). – Опис зроблено: 3. 10.2023.
- 24. Причини Голодомору 1932-33 років** [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2010-2023. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1338792.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 6.10.2023.
- 25. Савченко, О. «Пам'ять голоду, пам'ять серця»** [Електронний ресурс]: сценарій / О. Савченко // Центр культури и искусства. – Електрон. текстові та граф. дані. – [Україна], 2011-2023. – Режим доступу: <http://www.cultura.kh.ua/ru/materiali/2498-stsenarij-pamjat-golodu-pamjat-sertsja>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр., рос., англ. – Опис зроблено: 3.10.2023.

26. *Сценарій до дня вшанування жертв голодомору «Україна пам'ятає, світ визнає»* [Електронний ресурс] / підгот. В. Кулінська // Корецька центральна районна бібліотека. – Електрон. текстові дані. – [Україна], 2010-2023. – Режим доступу: http://bibl.korets.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=193:-1-r&catid=43:2011-03-29-09-44-00&Itemid=59, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
27. *Сценарій і презентація до дня вшанування жертв голодомору 1932-1933 років* [Електронний ресурс] // Ерудит.нет. – Електрон. текстові дані. – [Україна], 2023. – Режим доступу: <https://erudyt.net/vixovni-zaxodi/holodomor/stsenarij-do-dnya-vshanuvannya-zhertv-holodomoru.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.
28. *Сценарій проведення історико-літературного вечора на-м'яті жертв голодомору* [Електронний ресурс] // Бережанська центральна районна бібліотека ім. Т. Шевченка. – Електрон. текстові дані. – [Україна], 2015. – Режим доступу: <http://lib.ber.te.ua/doc/4.pdf>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова: укр. – Опис зроблено: 3.10.2023.

ЗМІСТ

Голодомор в Україні: говоримо сьогодні, пам'ятаємо завжди	3
Всеукраїнська акція «Запали свічку»	8
Культурно-просвітницькі заходи у бібліотеці	9
Назви книжкових виставок	8
Година-реквієм «Голодний рік, як чорна птиця, над краєм змореним літав»	12
Сценарій до Дня вшанування пам'яті жертв Голодомору «Ми не забуваємо вас...»	14
Година пам'яті «Ми не забуваємо вас...»	17
Сценарій до дня пам'яті жертв Голодомору	18
Меморіал-тайм «500 днів смерті»	25
Список використаних джерел	30